

Suomenjuutalaisten historiaa yksissä kansissa

John Simon: Mahdoton sota. Kun suomenjuutalaiset taistelivat natsi-Saksan rinnalla. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2017, 590 s.

Kymmenkunta vuotta sitten selailin hajamielisenä uutuuskirjoja turkulaisessa kirjakaupassa. Käsiini osui teos *"Koneen ruhtinas"*, joka oli Kone-yhtiön voimamiehen Pekka Herlinin elämäkerta. En yleensä lue kauppaan tai teollisuuteen liittyvien henkilöiden elämäkertoja – liikaa viinaa, liikaa rahapuhetta. Silleenpäin ihmettelin kirjan menestystä, sillä teosta myytiin yli 100 000 kappaletta. Alitajuntaani jäi kuitenkin kirjoittajan John Simonin nimi. Myöhemmin ilmeni, että hän on tehnyt pitkän uran Kone-yhtiön tiedottajana. Taustaltaan Simon on amerikanjuutalainen tietokirjailija ja asunut Suomessa yli 25 vuotta.

Joulumarkkinoille 2017 ilmestyi John Simonin tietokirja *"Mahdoton sota"*, joka kertoo suomenjuutalaisten merkillisen historian kolmen sukupolven fiktiivisenä tarinana. Aloitin kirjan lukemisen jouluaattona. Tarkoitukseni oli selvittää lähes 600 sivuinen teos vuodenvaihteeseen mennessä. Mutta kuinkas siinä kävikään: kirja tuli selätettyä 24 tunnin yhtämittaisella rupeamalla, en yksinkertaisesti saanut kirjaa pois käsistäni. Enää en ihmetellyt *"Koneen ruhtinaan"* huikeita myyntilukuja. Toinen lukukerta jo sitten toikin uuden vuoden ja tekijän John Simonin puhelimitse langanpäähän. Kyseessä on yksinkertaisesti hyvä teos. Kirjan nimi on omalla tavallaan harhaanjohtava, sillä kyseessä ei ole varsinaisen

nen sotateos. Toki juutalaisten osuus maamme puolustajina toisen maailmansodan pyörteissä käydään läpi, mutta kyse on selkeästä läpileikkauksesta suomenjuutalaisten lähihistoriaan viimeisten 150 vuoden aikana.

Jotta pyörää ei tarvitse keksiä uudestaan, lainaan mukaillen kirjan kannen tekstiä: *"Iskevissä tietokirjajaksoissa John Simon asettaa tapahtuneen juutalaisten maahanmuuton ja perhehistorian laajempaan historialliseen yhteyteen kertomalla tarinan pienen suomenjuutalaisen yhteisön vaiheista."*

Haluan heti täsmöntää kaksi seikkaa: vaikka kyseessä on fiktiivinen perhehistoria, on taustalla vankka tutkimustyö. Tekijä on haastatellut kirjaansa varten 60 henkilöä, joihin juutalaisten veteraanien ja heidän perheenjäsentensä ohella kuuluu suomalaisen historiantutkimuksen ja sotatieteen kärkinimet ja kirjoittajat. Toisaalta kirja ei ole pelkästään fiktiota, sillä "syntetisoitujen" perheiden ympärillä esitetään todellisia tapahtumia ja henkilöitä. Itse asiassa kirja on kirjoitettu niin taitavasti, että teoksen läpikäytyään lukijalla on kokonaisnäkemys suomenjuutalaisten tulosta Suomeen sekä elämästä suomalaisena vähemmistönä nousuineen ja laskuineen.

Jatkosodassa vuosina 1941–1944 Suomen puolustaminen oli jaettu kahtia: suomalaiset joukot hoitivat Karjalan kannaksen ja Vienan Karjalan. Saksalaisella armeijaosasto Norwegenilla oli taas rintamavastuu Pohjois-Suomesta. Mielenkiintoiseksi asian tekee se, että kenraali Siilasvuon johtama 3. armeijakunta oli alistettu saksalaisille, ja näissä joukoissa palveli huomattava osa suomenjuutalaisista sotilaista. Aikaisemminkin on ollut hyvin tiedossa, että Siilasvuon lohkolle aivan saksalaisten joukkojen lähelle, Suomen juutalaiset perustivat rintamasynagogan. Kirja valottaakin hyvin niitä olosuhteita, joissa juutalaiset sotilaamme joutuivat aseveljeyttä ylläpitämään. Suomenjuutalainen rintamalääkäri pelasti taitavilla toimillaan kymmenien saksalaisten hengen, ja hänelle tarjottiin siitä hyvästä kiitokseksi korkeaa saksalaista kunniamerkkiä eli rautaristiä. Juutalaistemme tiedossa oli hyvin Saksan tuhoamisleirit, joissa heidän sukulaisiaan oli kadonnut. Eipä siis ihme, jos lääkimme torjui saksalaisten rautaristin varsin kulmikkailla voimasanoilla. Saksalaiset myönsivät rautaristin kolmelle Suomen juutalaiselle, mutta kukaan heistä ei ottanut sitä vastaan.

Kirjassa on kahdeksan päälukua, joista kolmessa ensimmäisessä keskitytään maamme juutalaisvähemmistön syntyyn. Teos tarjoaa elävän näkemyksen erikseen Viipurin, Helsingin ja Turun juutalaisyhteisöjen synnystä. Jos Helsingissä ja Turussa asuneet integroituivat vähitellen ruotsinkieliseen keskiluokkaan,

oli Viipurin juutalaisten tausta huomattavan proletaarinen. Tämän John Simon esittää oivaltavasti, kun hän naittaa yhteen viipurilaisen Benjaminin ja turkulaisen Rachelin. Esitystavassa ja asetelmassa on paljon Väinö Linnan Pohjantähteä, sen kirjoittaja itsekin myöntää reilusti.

Näin itsenäisyyden juhla-aikoina John Simon tuo mielenkiintoisia avauksia maamme sisällissotaan ja sen tuomiin muutoksiin juutalaistemme keskuudessa. Suomenjuutalaiset saivat heti itsenäisyyden aluksi oikeudet hakea kansalaisuutta (heitä ei siis kansalais-tettu suoraan). Sisällisota lykkäsi tämän mahdollisuuden hyödyntämistä. Vasta 10.9.1918 tuolloin 38-vuotias Moses Kotschak sai ensimmäisenä juutalaisena Suomen kansalaisuuden. Kirjoittaja toteaa oivaltaen, että *"vaikka Suomi oli viimeisiä Euroopan maita, jotka myönsivät juutalaisilleen kansalaisuuden, niin kansalaisuuden myöntäminen oli juuri itsenäistyneen maan ensimmäisiä uudistuksia."*

Kirja päättyy 1980-luvulle, kun Rachel ja Benjamin jo elämänsä ehtopuolella vierailivat ensimmäistä kertaa Israelissa. Jerusalemissa järjestetään helmikuussa 1988 viides juutalaisten sotaveteraanien tapaaminen. Paikalla oli myös huomattava määrä Venäjältä muuttaneita juutalaisia, jotka oikopäättävät suomenjuutalaisia veteraaneja entisistä vihollisinaan. He eivät voineet ymmärtää, että Suomi oli ollut aseveljeydessä saksalaisten kanssa. Tämä taas johti keskusteluun siitä, että suomalaisia ja tässä tapauksessa maamme juutalaisia sotilaita syytettiin holokaustin pitkittämisestä. Ei ihme, jos Rachel ja Benjamin palasivat kotiin apealla mielellä – kaikki eivät olleet sisäistäneet Suomen vaikeaa poliittista asemaa sota-aikana. Toisaalta aviopari oli "liian" suomalainen innostuakseen selittämään Venäjältä tulleille juutalaisille maamme kimurantteja sotilaspoliittisia olosuhteita.

Jotta kaikki ei olisi liian hyvin, parista seikasta hieman urputan. Ehkä kirja on tarkoitettu myös ulkomaisille lukijoille – muuten en ymmärrä meille suomalaisille itsestään selvien ja tuttujen yhteiskunnallisten tapahtumien perinpohjaista selittämistä. Talvisodan urhoollisuus on tiedossa, mutta ehkäpä se on hyvä kertoa asioista tietämättömillekin.

Kirja päättyy siis 1980-luvulle, jossa teki hieman haikeana toteaa, että aikaisempi iloinen yhdessäolo ja yhteisöllisyys on vähenemässä, samoin suomenjuutalaisten lukumäärä on laskusuunnassa. Tässä suhteessa minulle oli yllätys, miten ankarasti maamme juutalaisyhteisö on suhtautunut niihin jäseniinsä, jotka avioituivat ei-juutalaisen henkilön kanssa (suomalainen miespuoliso on *goj* ja naispuoliso *shikse*). "Vieraan" kanssa avioituville kävi hieman samalla tavalla kuin jeho-

vantodistajista eronneille, eli heidät eristettiin kokonaan yhteisöstään vielä 1950-luvulla. Käsittääkseni tässä suhteessa asenteet ovat huomattavasti lieventyneet, suorastaan arkipäiväistyneet. Ehkä näissäkin asioissa tarvitaan tienraivaajia: tunnetusti tässä suhteessa edelläkävijänä on kulkenut mm. kansanedustaja Ben Zyskowicz, jonka Rahime-puoliso on muslimi.

Kirjoittaja jättää harmittavasti pohtimatta, miten Suomen juutalaisten lukumäärä saataisiin jälleen kasvamaan ja etninen identiteetti pysymään korkealla. Mitä tapahtui tai tapahtuu Rachelin ja Benjaminin lapsille ja lapsenlapsille, miten he kiinnittyvät omiin juuriinsa ja etnisiin lähtökohtiinsa? Mutta: John Simonin kirja on kaikkiaan loistava kuvaus Suomen juutalaisten elämästä ja kohtaloista. Koneen Säätiötä on kiittäminen siitä, että arvokas sisältö on saanut arvoisensa upeat puitteet: kirjan toimitustyössä on nähty aikaa ja vaivaa, joten ulkoinen toteutus todella kruunaa kokonaisuuden.

Kirjassa on pieniä "nostoja" elävästä elämästä. Jos tänään Suomessa tunnetaan lisääntyvää vierasvihaa maahanmuutajia kohtaan, miten sitten suomalaiset rintamajermut suhtautuivat juutalaisiin asetovereihinsä?

Janiki Steinbock muistelee isäänsä (s. 493):

"Kun isä oli jatkosodan alkuaikoina rintamalla, hän oli paikassa, jossa oli myös saksalaisia joukkoja. Salomon-isäni oli upseeri, joten hän söi samassa ruokalasalissa, missä saksalaisetkin upseerit kävivät. Isä oli tumma ja isonenäinen. Jokainen näki, että hän oli juutalainen."

Saksalaisten tullessa saliin he näkivät isäni istuvan siellä syömässä. Saksalaiset upseerit ilmoittivat kovaäänisesti, etteivät söisi samassa paikassa juutalaisten kanssa. Isäni suomalaiset upseeritoverit totesivat, että saksalaiset voivat syödä vaikka ulkona. Isäni ei koskaan unohtanut tätä!"

(Alkuperäinen haastattelu Jukka Hartikaisen artikkelissa *"Ei unohtanut upseeritoveriensä tukea"*. Artikkelin on julkaistu teoksessa John Lagerbohm (toim.) Sata sotakohtaloa, 2011, s. 97).

Ismo Söderling
Väestöpolitiikan dosentti, tietokirjailija